

8. Скрипченко О. В., Падалка О. С., Скрипченко Л. О. Психолого-педагогічні основи навчання : навчальний посібник для викладачів психології і педагогіки, аспірантів, студентів педагогічних та курсантів військових навчальних закладів. – К. : Український Центр духовної культури, 2008. – 420 с.
9. Ткачова Н. О. Аксиологічні засади педагогічного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Н. О. Ткачова. – Луганськ, 2007. – 44 с.

ЩЕГОЛЕВА Т. Л. Дисциплины гуманитарного цикла как средство формирования профессиональной культуры будущих офицеров-пограничников.

Необходимость формирования профессиональной культуры будущих офицеров-пограничников предопределена растущими требованиями к уровню их общекультурной, специальной подготовки; изменением образовательных парадигм, которые фиксируют переход от массово-репродуктивных форм и методов преподавания к индивидуально-творческим; подготовкой будущих специалистов к профессиональному, компетентному вхождению к рынку труда, потребностями в постоянном профессиональном самообразовании и самовоспитании. Задание Национальной академии Государственной пограничной службы Украины – это формирование офицеров-пограничников как специалистов и как людей высокой профессиональной культуры.

Ключевые слова: дисциплины гуманитарного цикла, профессиональная подготовка будущих офицеров-пограничников, профессиональная культура, интегративная учебно-познавательная деятельность.

SCHEGOLEVA T. L. Disciplines humanitarian cycle as a mean of forming of professional culture of future officers-border guards.

The need of future border guards officers professional culture generating is conditioned by growing requirements to their level of general culture and special training; changes of educational paradigms fixing the conversion of mass-reproductive teaching forms and methods to individually creative ones; future professionals training for professional competent appearing at labor market; need to constant professional selfeducation and selfdiscipline. The task of the National Academy of the State Border Service of Ukraine is to generate border guards officers as professionals and as person of high professional culture.

Keywords: the humanities, future border guards officers professional training; professional culture; integrational educational and cognitive activity.

**Щука Г. П.
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка**

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ЗМІСТУ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ:
ДОСВІД РОСІЇ**

У статті вивчається досвід російських науковців по реалізації компетентнісного підходу при формуванні змісту туристської освіти. Аналізуються визначення понять компетенція, компетентність, кваліфікація та їх співвідношення. Визначаються загальні та професійні компетенції, які є ключовими для фахівців сфери туризму. Розглядається кваліфікаційна характеристика випускника з погляду дотримання компетентнісного підходу.

Ключові слова: компетенція, компетентність, кваліфікація, туристська освіта.

Однією з актуальних проблем розвитку туризму в Україні виступає підготовка фахівців, конкурентоздатних на міжнародному та вітчизняному туристських ринках. Традиційні технології навчання не забезпечують потрібний рівень підготовки фахівця. Пов'язано це зі значним розширенням спектру професійних задач та зростанням вимог до ефективності та результативності професійної діяльності спеціаліста туристської індустрії.

Принцип "орієнтація на соціальне замовлення" передбачає аналіз потреб в спеціалістах певної кваліфікації зараз, а також врахування довготермінового прогнозу розвитку галузі, що упереджує соціальне "старіння" кваліфікаційної характеристики спеціаліста, на основі якої будується вся освітня траєкторія. Натомість прийняті ГСВО МОН України 6.140103-2010, 7.14010301-2010, 8.14010301-2010 представлені тільки однією складовою: ОПП підготовки, котра визначає лише знанієвий компонент туристської освіти.

З другого боку, інтеграція України в світовий та європейський освітній простір передбачає цілеспрямоване корегування політики в області вищої професійної освіти. Значною мірою це стосується реалізації інноваційних підходів до навчання, в тому числі компетентнісного, для якого характерна переорієнтація результату навчання з поняття "знання, вміння, навички" на поняття "компетенція, компетентність" спеціалістів. В туристській освіті цей процес ускладнюється відставанням туризму як галузі економіки та відсутністю туризму як наукового напрямку.

В російській системі підготовки кадрів для туристської індустрії ця робота значною мірою вже виконана. Розроблені Державні освітні стандарти професійної освіти (ГОС ВПО) третього покоління передбачають перехід від оцінки об'єму знань (як домінуючої характеристики) до оцінювання компетенцій, котрі визначаються кваліфікаційними характеристиками випускників для кожної спеціальності та спеціалізації в туристській сфері.

Вивчення зарубіжного досвіду має для вітчизняної туристської освіти, котра переживає період становлення, велике практичне значення: може сприяти глибшому осмисленню наших власних проблем, виправленню помилок і прорахунків, підвищенню ефективності діяльності українських освітніх інститутів.

Проблема компетентнісного представлення результату навчання отримала широке поширення як в Україні, так і за кордоном (В. Байденко, Г. Беліцька, В. Болотов, В. Сєріков, І. Зимня, Ю. Фролов, Д. Махотін, Ю. Татур, В. Шадріков, О. Пометун, О. Савченко, В. Сєріков, Ю. Татур, А. Тубельський, А. Хуторський, С. Шишов та ін.). Натомість проблема підготовки компетентного фахівця сфери туризму вітчизняними науковцями практично не розроблена. В своїх доповідях на науково-практичних конференціях з туризму ці питання піднімали Л. Гусечко В. Лозовецька,

Л. Паламарчук та ін., проте більш ґрунтовні дослідження нам не відомі. Росія має значний досвід теорії та практики туристської освіти, представлений роботами В. Квартального, І. та А. Зоріних, Т. Власової, А. Федуліна й ін. та новими стандартами підготовки.

Тому **мета дослідження**: проаналізувати реалізацію компетентнісного підходу при формуванні змісту туристської освіти в Росії.

Росія, як і Україна, прагне до інтеграції в європейський освітній простір, тому введення компетентнісного підходу в професійну освіту – явище цілком логічне та закономірне. З другого боку, цей процес викликаний не лише зовнішніми чинниками, а має й внутрішні потреби: до системи професійної освіти вже давно висловлювали свої претензії як роботодавці та студенти, так і викладачі. Мова йшла про зміну освітньої парадигми, однією зі складових якої мав стати перехід до підготовки компетентного спеціаліста. Розпорядження та директиви уряду значно прискорили цей процес.

В Росії методологічну основу компетентнісного підходу при формуванні змісту туристської освіти склали наступні теоретичні концепції:

1. Державна концепція модернізації російської освіти, сутність якої полягає в оновленні загальної та професійної освіти з метою підвищення її якості (“Концепция модернизации российского образования на период до 2010 года”, роботи В. Болотова, В. Кричевського, Н. Крилової, В. Філіпова та ін.).

2. Концепція компетентнісного підходу як основного напрямку модернізації російської освіти, сутність якого полягає в проектуванні його мети як ключових компетенцій та організації цілісного навчального процесу, спрямованого на їх формування (“Стратегия модернизации содержания общего образования”, роботи М. Алексєєва, Е. Зеєр, І. Зимньої, О. Лебедєвої, А. Тряпціної, А. Хуторського та ін.).

3. Концепція професійної компетенції випускника професійного навчального закладу як результат професійної освіти: у вигляді конкретного набору компетенцій (В. Байденко, В. Дьомін, Е. Зеєр, І. Зимня, Н. Тализіна, Ж. Тощенко, А. Хуторський та ін.), у вигляді трьох компонентів: професійні знання, професійні вміння та професійно важливі якості особистості (С. Батишев, В. Шадріков та ін.), а також як рівень досягнення професійної компетентності в освітньому процесі (Б. Гершунський та ін.).

4. Психологічна концепція професійної діяльності, яка визначає її психологічні основи та структуру (С. Дружилов, Т. Кудрявцев, А. Маркова, З. Решетова, В. Шадріков та ін.).

5. Психологічна концепція навчальної діяльності, сутність якої полягає в тому, що засвоєння навчального матеріалу студентом та його розвиток відбуваються лише в процесі його власної активної діяльності (В. Давидов, Є. Кабанова-Мєллєр, А. Леоньєв, Н. Тализіна, Д. Ельконін та ін.).

6. Концепція діяльнісного підходу до навчання, котра полягає в плануванні цілі та змісту освіти на всіх її рівнях в діяльнісній формі; у виборі активних методів та технологій навчання (В. Байдак, В. Давидов, В. Крупіч, В. Краєвський, І. Лернер, Г. Саранцев, М. Скаткін, Л. Фрідман та ін.).

Незважаючи на це, понятійний апарат, пов'язаний з компетентнісним підходом, російськими науковцями ще не повністю визначений і продовжує дискутуватись на сторінках педагогічної преси. Переважно суперечка відбувається навколо визначення та співвідношення понять “компетентність”, “компетенція”, “кваліфікація”.

Загалом компетенція розуміється як базова якість (основна характеристика) людини, яка дає змогу їй ефективно та якісно виконувати певний вид робіт чи дій. Професійні компетенції – це рівень володіння людиною технологіями професійної діяльності, наявність якостей особистості, які відповідають цій діяльності та здатність реалізувати їх на практиці.

Поняття “компетентність” відповідно до “Стратегии модернизации содержания общего образования”, включає не лише когнітивну та операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову. Воно включає результати навчання (знання та вміння), систему ціннісних орієнтацій, звички тощо [1, с. 14]. Іноді компетентність подають як суму компетенцій; у низці публікацій ці поняття взагалі ототожнюються і вживаються як синоніми.

На думку російських науковців (В. Байденка, Н. Борисової, В. Кальней, Н. Кузьміної, М. Рижаківа, С. Шишова, Б. Ельконіна та ін.) “компетентність” ширше за поняття “кваліфікація”: компетентний працівник на відміну від кваліфікованого не лише має певний рівень знань, вмінь та навичок, але може їх реалізувати та реалізує в роботі.

Така ж невизначеність спостерігається в російській науці і з класифікацією компетенцій. Більшість дослідників розділяють їх на дві групи: загальні (називають ще універсальні, ключові, надпрофесійні) та спеціальні (вони ж: предметно-спеціалізовані, специфічні, професійні). Бачення загальних компетенцій випускника вищого професійного навчального закладу, а тим більше спеціальних, дуже відрізняються. На основі класифікації компетентностей, які запропонували А. Вербицький, О. Ларіонова [2, с. 45-65], та публікацій інших науковців можна виділити наступний перелік ключових компетенцій:

1. Інформаційно-методологічні компетенції:

– володіння розумовими операціями: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, класифікація, прогнозування, співвідношення результату дії з очікуваною метою;

– сформоване критичне та творче мислення;

- навички самостійної роботи з інформацією, в тому числі науковою;
- вміння виявляти інформаційну нестаточність;
- здатність змінювати та перебудовувати методологічний інструментарій: відмова від стереотипів, формулювання нових цілей в процесі роботи;

- вміння працювати з проблемами та знаходити шляхи їх вирішення;
- здатність проектувати і планувати власну діяльність;
- навик навчатися та навчати інших.

2. Соціально-комунікативні:

- комунікативність, готовність до соціальної взаємодії,
- вміння працювати в колективі;
- знання ділової етики професійного спілкування та управління колективом, вміння оптимально поєднувати демократичність та авторитаризм;

- навик вести дискусію, мотивувати та захищати свої рішення;

- володіння рідною та іноземною мовою;

- вміння застосовувати понятійний апарат, лексику базових та суміжних наук, галузей знань.

3. Особистісно-валеологічні:

- особистісні якості: ініціативність, самостійність, організованість, мобільність, відповідальність, рішучість, толерантність, вимогливість, надійність, самокритичність при досить високій самооцінці, громадянськість;

- здатність приймати рішення;

- рефлексія (емоційна, моральна, естетична самооцінка, регулювання та коректування) у ставленні до власної діяльності та поведінки;

- потреба, стремління й готовність до професійного вдосконалення та самовдосконалення, до кар'єрного зростання;

- вміння орієнтуватися та адаптуватися на ринку праці;

- бережливе ставлення до здоров'я.

4. Операційно-технологічні:

- володіння методами техніко-економічного, екологічно орієнтованого аналізу виробництва з метою його раціоналізації та гуманізації;

- інтерес до винахідництва та раціоналізації;

- прогнозування результатів діяльності;

- розуміння тенденцій та основних напрямків розвитку професійної області, суспільства та науки загалом;

- здатність здійснювати організаційні та управлінські функції;

- усвідомлене позитивне ставлення до професійної діяльності як до роду занять.

5. Теоретичні:

- вміння на діяльнісному рівні засвоювати нові знання, інструментарій

професійної області: проводити розрахунки, робити висновки, користуватися приборами та устаткуванням, використовувати інформаційні засоби та технології;

– знання основ патентознавства, авторського права, правової сфери трудових відносин;

– готовність пов'язати свою кар'єру з продовженням освіти.

Значна кількість публікацій присвячена питанням визначення професійних компетенцій спеціалістів сфери туризму. Проте більшість з них написана за схемою: туризм – багатофункціональна галузь, яка вимагає багатоаспектної / різнопланової підготовки фахівця, – отримання фрагментарних знань недопустимо – основним критерієм якості повинно стати його відповідність потребам галузі – необхідність формування перспективної галузевої системи освіти – формування професійної туристської підготовки повинно здійснюватися на основі моделі спеціаліста, яку проектує кожен регіон окремо (якщо стаття висвітлює досвід роботи регіонального вузу) або формування конкретної компетенції в межах навчальної дисципліни (якщо стаття є апробацією результатів наукового дослідження).

Проаналізовані дослідження свідчать, що російськими науковцями теж не визначений єдиний перелік професійних компетенцій у туризмі, або ж під однією назвою розуміються різні види діяльності. З нашої точки зору, це має свої пояснення: дійсно, туризм – багатофункціональна галузь, тому визначити професійні компетенції практично неможливо: мова йде про специфіку видів та завдань діяльності, які повинні виконувати випускники, і різні складові діяльності. По-друге, в Росії, як і на Україні, існують лише приблизні посадові та виробничі інструкції для працівників сфери туризму, котрі визначають функції, посадові обов'язки, права, взаємовідносини та відповідальність сторін, які підписали договір, проте професійно-кваліфіковані вимоги, які пред'являються до працівника і могли б стати основою для визначення компетенцій, не розроблені. По-третє, Росія – велика за площею держава, туризм в кожному регіоні має свої особливості, тому вимоги роботодавців до компетенцій фахівця відрізняються.

Систематизувавши наукові доробки І. Зоріна, А. Зоріна, Є. Мутавчі, Є. Суботіної, А. Федуліна та ін., класифікуємо професійні компетенції спеціаліста по туризму наступним чином:

1. загальні вимоги – визначають загальну придатність до професійної туристської діяльності;

2. особливі вимоги – визначають готовність до здійснення професійної діяльності відповідно до набутої спеціальності, спеціалізації з урахуванням галузевої, територіальної, демографічної, етнічної і т. ін. специфіки регіону;

3. конкретні вимоги, які визначають готовність до здійснення професійної

діяльності на конкретній посаді.

Крім того, в кожній групі доцільно виділяти підгрупи:

1. вимоги обов'язкового мінімуму;
2. вимоги оптимальної норми;
3. вимоги раціонального максимуму.

Визначення професійних компетенцій всі без винятку російські дослідники пов'язують з потребами галузі, тому пропонують шляхом анкетування враховувати побажання роботодавців, які потім групуються й визначають зміст туристської освіти.

Цілком очевидно, що формування змісту професійної освіти досить складний і тривалий процес. Наприклад, підготовка проекту "Розробка та впровадження комплексу заходів, направлених на формування ефективної системи випереджального професійного навчання з урахуванням перспектив розвитку сфери сервісу та туризму" та низки інших проектів, в результаті яких було створено єдині кваліфікаційні вимоги до підготовки спеціалістів на основі практико-орієнтованого та компетентнісного підходів, включала наступний комплекс заходів та робіт:

- розробка основних характеристик взаємодії інституціональних структур, які зацікавлені в підготовці компетентних кадрів для сфери сервісу та туризму;
- визначення тенденцій та перспектив розвитку сфери сервісу та туризму;
- формування мети та завдань системи випереджального професійного навчання з урахуванням перспектив розвитку сфери сервісу та туризму;
- розроблення науково-методичних підходів до формування системи випереджального професійного навчання;
- розробка заходів по формуванню ефективної системи випереджального професійного навчання з урахуванням перспектив розвитку сфери сервісу та туризму;
- розробка критеріїв оцінки ефективності комплексу заходів, направлених на формування системи випереджального професійного навчання з урахуванням перспектив розвитку сфери сервісу та туризму;
- проектування приблизної схеми взаємодії учасників випереджального професійного навчання працівників сфери туризму;
- вивчення та узагальнення вітчизняного та світового досвіду застосування кваліфікаційних вимог працівників сфери сервісу та туризму;
- вивчення потреби в працівниках по професійним групам, визначення найбільш затребуваних на ринку праці напрямів підготовки працівників сфери сервісу та туризму;
- визначення переліку програм випереджального професійного навчання працівників сфери сервісу та туризму;

– розроблення кваліфікаційних вимог, включаючи кваліфікаційні характеристики та компетентнісні моделі, найбільш затребуваних на ринку праці працівників сфери сервісу та туризму;

– проведення із застосуванням інформаційних та комунікативних технологій апробації кваліфікаційних вимог, систематизація обліку результатів, здійснення їх доопрацювання з урахуванням побажань експертів;

– розроблення комплексу сучасних навчально-методичних матеріалів, який включає проекти програм випереджального професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників сфери сервісу та туризму;

– розроблення проектів програм підвищення кваліфікації викладачів (тьютерів) з метою їх наступної участі в реалізації програм випереджального професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників сфери сервісу та туризму;

– проведення громадсько-професійної експертизи розроблених програм випереджального професійного навчання та підвищення кваліфікації працівників сфери сервісу та туризму та комплексу сучасних навчальних матеріалів, систематизація обліку результатів, здійснення їх доопрацювання з урахуванням побажань експертів [3].

В результаті в Державних освітніх стандартах вищої професійної освіти набір компетентнісних характеристик було розподілено на 5 груп: соціально-особистісні, економічні та організаційно-управлінські, загальнонаукові, загальнопрофесійні та спеціальні.

Цілком закономірно, що введення стандартів третього покоління, як їх називають в Росії, викликало шквал як схвальних, так і критичних відгуків. Дозволимо собі виділити найбільш “слабкі”, на наш погляд, місця:

1) компетенції, які склали кваліфікаційні характеристики, виражені через знання, вміння, навички, що суперечить компетентнісному підходу;

2) надані характеристики обмежуються лише професійними (технічними) навичками та вміннями випускника, в той час як компетенції характеризують його як особистість та члена команди;

3) не розроблений механізм контролю за якістю підготовки випускника. Результат засвоєння компетентностей передбачається фіксувати на трьох рівнях: теоретичне знання (офіційно реєструється в ході навчання за допомогою різноманітних заходів когнітивного характеру: контрольна робота, залік, екзамен); діяльність (використання знань у відповідній ситуації); соціальна зрілість (готовність спеціаліста до творчої реалізації своїх знань та вмінь, а також усвідомлення відповідальності перед самим собою за свої дії);

4) кваліфікаційні характеристики випускника не пов’язані зі змістом освітньої програми, не поширюються на загальноосвітні дисципліни.

Деякою мірою реалізація компетентнісного підходу в ГОС ПВО

відбулася за рахунок заміни терміну кваліфікації на компетенцію чи компетентність. Більшість компетентностей спеціаліста по туризму, які обговорювалися на сторінках преси, взагалі не згадуються. З урахуванням цього очевидно, що регіональним освітнім структурам доведеться серйозно доопрацьовувати модель спеціаліста за рахунок федерального компоненту.

Висновок. Сучасна практика не лише професійної освіти, але й бізнесу вказує на доцільність використання компетентнісного підходу, який дозволяє визначити ті фактори та якості, котрі забезпечують високу конкурентоздатність та мобільність випускника на ринку праці. Російськими науковцями проведена значна кількість досліджень, в результаті яких було визначено загальнопрофесійні та спеціальні компетенції спеціаліста по туризму. Проте єдиного підходу до трактування понять "компетенція", "компетентність", "кваліфікація" ще не вироблено, загальної моделі спеціаліста по туризму не розроблено. В результаті прийняті стандарти більшою мірою декларують компетентнісний підхід, а не забезпечують його реалізацію.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності проектування моделі фахівця сфери туризму з погляду реалізації компетентнісного підходу.

Використана література:

1. Стратегии модернизации содержания общего образования.
2. *Вербицкий А.* Гуманизация и компетентность: контексты интеграции / А. Вербицкий, О. Ларионова. – М. : МГПОУ, 2006. – 172 с.
3. *Ананьева Т. Н.* Опережающее обучение в системе профессиональной подготовки кадров для сферы сервиса и туризма / Т. Н. Ананьева, Г. И. Илюхина, Б. А. Савельев // Сервис в России и за рубежом. – 2010. – № 1. – С. 17-22.

ЩУКА Г. П. Компетентностный подход к содержанию туристического образования: опыт России.

В статье изучается опыт русских ученых по реализации компетентностного подхода при формировании содержания туристического образования. Анализируются различные трактовки определений компетенция, компетентность, квалификация и их соотношение. Определяются общие и профессиональные компетенции, выступающие ключевыми для специалистов сферы туризма. Рассматривается квалификационная характеристика выпускника с точки зрения соответствия компетентностному подходу.

Ключевые слова: *компетенция, компетентность, квалификация, туристическое образование.*

SHCHUKA G. The competence approach to the substance of tour education: Russian experience.

The article is devoted to the Russian experience of the realization of competence approach in forming the substance of tour education. The competence definition, qualification and their correlation are analyzed. The general and professional competencies are determined which are considered as the key specialist competences in the tour field. Moreover, the qualification characteristics are analyzed from the point of view of competence approach.

Keywords: competence, qualification, tourist education.

Якібчук М. І.
Одеський інститут МАУП

ПРОФЕСІОГРАМА ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА КІНЦЯ 19 СТОЛІТТЯ НА ПРИКЛАДІ ФРАГМЕНТУ “ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ”

Професіограма є змістовною частиною професійної моделі. Формування толерантності особливо важливе серед студентства, тому що це майбутня інтелекція і керівники різних рівнів. Результатом нашої наукової статті є спектр оціночних показників (у стобальній шкалі) основних компонентів змісту знань, навичок, вмінь у структурі толерантності студента педагогічно вищого навчального закладу.

Ключові слова: професіограма, особистість студента, толерантність.

На підставі наукових досліджень у галузі професіології та професіографії (Р. Макаров, Є. Клімов, Г. Щокін та ін.) [1; 2; 5], аналізу теоретичних основ формування толерантності особистості у професійній підготовці кінця 19 століття, анкетування й тестування значного числа працівників освітньої галузі, студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування, експертних оцінок розроблено професіограму толерантності особистості у професійній підготовці наприкінці 19 століття (соціальний блок), що дозволило визначити відповідні знання, навички та вміння, які характеризують історію розвитку та становлення особистості у професійній підготовці наприкінці 19 століття.

У професіограмі визначено вагові коефіцієнти в стобальній шкалі як окремих якостей, так і груп компонентів, що дозволяє розставити акценти за важливістю при проведенні відповідного педагогічного процесу в системі професійної освіти при дослідженні професійної підготовки кінця 19 століття.

Професіограма спеціаліста є системоутворюючим фактором у побудові процесу професійної підготовки, у тому числі дослідження толерантності особистості у професійній підготовці кінця 19 століття. Це – повний набір знань, навичок, вмінь, а також стану основних професійно важливих якостей, зібраних воедино [1; 2].

Відповідно професіографічна структура спеціаліста визначає цільову модель та задачі підготовки (теоретичної, практичної, самостійної роботи, безпосередньої виробничої діяльності).

Постійний розвитку стану суспільства вимагає від фахівця володіння широким спектром знань, навичок та умінь, а також розвинутими професійно важливими якостями, певними психологічно-фізичними властивостями. Для формування та розвитку цих складових моделі сучасного фахівця необхідно